

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК СУЧАСНОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПОКАЗНИК ЙОГО ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

A Аналізуються мотиви та складники особистісно-професійного саморозвитку сучасного вихователя закладу дошкільної освіти в контексті професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти», затвердженого Наказом Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 р., та вимог Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) у новій редакції, затвердженого Наказом МОН України № 33 від 12.01.2021.

Розглядаються форми професійного самовдосконалення вихователів закладів дошкільної освіти та визначаються певні критерії особистісно-професійного розвитку «педагогів-дошкільників» як важливі чинники процесу формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти в закладі освіти.

У статті визначається зміст понять «саморозвиток» і «професійний саморозвиток».

Ключові слова: особистісно-професійний саморозвиток; саморозвиток; професійна компетентність; мотивація; критичне мислення; формальна освіта; неформальна освіта; інформальна освіта

S *Vakun Olga. The personal and professional self-development of modern educators of preschool education institutions as an indicator of his professional competence.*

The motives and components of the personal and professional self-development of a preschool educator are analyzed in the context of the professional standard «Educator of a preschool institution» approved by the Decree of the Ministry of Economy of Ukraine No. 755-21 dated October 19, 2021, – and requirements of the Basic component of preschool education (State standard of preschool education) in the new edition, approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 33 from 12.01.2021.

Types of professional self-improvement of educators of preschool educational institutions are considered. Certain criteria of personal and professional development of «preschool educators» are defined as important factors during the formation process of internal system of maintenance the quality of education in educational institutions.

The article defines the meaning of concepts «self-development» and «professional self-development».

Key words: personal and professional self-development; self-development; professional competence; motivation; critical thinking; formal education; non-formal education; informal education

Вакун Ольга Василівна, магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна

Vakun Olga, master's student, Classical Private University, Zaporizhia, Ukraine

E-mail: vackunolya@ukr.net

Актуальність проблеми. Реформа системи освіти в Україні, досить потужна і швидка діджиталізація в нашій країні, всесвітня пандемія гострої респіраторної вірусної хвороби COVID-19, зростання кількості дітей, котрі мають особливості розвитку, підвищення інтересу громадськості до роботи працівників закладів дошкільної освіти, посилення вимог батьків здобувачів освіти до професійних якостей педагога – ось далеко не всі виклики сьогодення, що вимагають від сучасних педагогів взагалі, а вихователів – зокрема, бути готовими оперативного, виважено й компетентно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві та професійному середовищі. Це не можливо без щоденного особистісного і професійного саморозвитку педагогічних працівників. А й досить високі стандарти професійної компетентності вихователя, визначені державою, мають мотивувати і педагогів-початківців, і досвідчених вихователів до самоосвіти, самовдосконалення, самопрезентації, самооцінювання власної педагогічної діяльності та її результатів.

Особливої актуальності питання особистісно-професійного розвитку педагогів взагалі, а вихователів закладів

дошкільної освіти – зокрема, набуло в процесі розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти в освітніх закладах, коли фахова діяльність педагогічних працівників була визначена, відповідно до Методичних рекомендацій із питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти, затверджених Наказом Державної служби якості освіти України від 30.11.2020 р. № 01-11/71, одним із ключових освітніх напрямів, за яким здійснюється самоаналіз діяльності закладу освіти протягом певного періоду.

Відтак, наразі актуальним є питання зміни професійної свідомості й формування критичного мислення педагогів, що моделюють не поведінку пасивного спостерігача і виконавця готових рішень, не позицію того, хто очікує позитивних змін у системі освіти, не змінюючись самостійно, а формують світогляд носіїв загальнолюдських і культурних цінностей, які мають активну життєву і громадянську позицію, що спонукатиме у повній мірі реалізувати свій фаховий і творчий потенціал завдяки високому рівню особистісно-професійного саморозвитку та професійної компетентно-

сті, готовності до постійного самовдосконалення та рефлексії, виховання професійної етики та культури, презентації власних досягнень як у професійному середовищі, так і серед батьків здобувачів освіти та громадськості з метою підвищення авторитету вихователя в суспільстві.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема особистісно-професійного саморозвитку педагога була об'єктом досліджень багатьох вітчизняних та іноземних науковців, педагогів, психологів, серед них: А. Маслоу, Л. Виготський, Л. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Л. Василенко, С. Кузікова, Л. Передерій, С. Крамаренко, О. Романовський, В. Фрицюк.

Так, професором Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка С. Кузіковою, наводиться, на нашу думку, найточніше визначення поняття «особистісний саморозвиток», що визначається як «свідома, цілеспрямована і самокерована активність особистості, мета якої полягає у самозміні в позитивному напрямі, що й забезпечує особистісне зростання, самовдосконалення» [3, с. 175].

Доценти кафедри дошкільної та початкової освіти КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради» Л. Передерій, С. Крамаренко темою своїх наукових досліджень обрали професійний саморозвиток вихователя дошкільного закладу як необхідний складник його професійної компетентності. В їхній науковій праці, зокрема, визначено структуру професійного саморозвитку вихователя закладу дошкільної освіти, що може складатися з чотирьох компонентів:

1) самосвідомості, що включає ставлення вихователя до себе як до професіонала своєї справи, усвідомлення себе, своїх інтересів і переживань;

2) самооцінки, що характеризується розумінням власних особистих і професійних якостей, їх об'єктивною оцінкою;

3) самоорганізації, що виявляється в оцінці, контролі, аналізі вихователем себе як суб'єкта діяльності; регуляції дій, доцільності їх вибору; постановці цілей і обранні відповідних практичних дій для їх досягнення;

4) самоврядування, що включає рефлексію власної педагогічної діяльності та прогнозування результатів [4, с. 84].

Розуміння вихователями кожного складника професійного саморозвитку – важливий крок на шляху оволодіння власною поведінкою і досягнення успіхів в особистісному та професійному зростанні.

Викладачі та науковці Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради Х. Шапаренко, С. Пехарева, М. Ярославцева, Т. Коробова розробили методичні настанови: «Особистісно-професійне вдосконалення майбутнього фахівця з дошкільної освіти в процесі педагогічної практики», у яких, з-поміж іншого, визначили критерії саморозвитку майбутніх педагогів, котрі можуть бути актуальними і для досвідчених вихователів.

Критеріями саморозвитку майбутніх фахівців з дошкільної освіти, на думку вищезазначених науковців, є такі:

1) самоорганізація якісних змін в особистості та її діяльності;

2) домінування в структурі виховної діяльності дій майбутнього вихователя, спрямованих на професійне відновлення, на зміну своїх методів діяльності;

3) постановка і рішення стосовно самого себе педагогічних, психологічних, організаційних, предметних задач;

4) здатність майбутнього фахівця сприймати різні прояви середовища як передумови свого професійного розвитку [11, с. 242–243].

Отже, сучасні науковці, педагоги і психологи висвітлили різні аспекти особистісно-професійного саморозвитку педагогів взагалі, й зокрема вихователів закладів дошкільної освіти, та окреслили можливі шляхи вирішення даної проблеми, серед яких – створення в закладах сприятливого психологічного мікроклімату, формування професійного середовища творчих особистостей, здатних використовувати в освітній діяльності інноваційні технології, сучасні ІКТ, застосовувати особистісно-орієнтовану модель організації освітнього процесу та педагогіку партнерства щодо взаємодії з батьками здобувачів освіти, що в свою чергу, мотивуватиме педагогів як до саморозвитку, так і до самопрезентації власних досягнень у професійному середовищі.

Мета статті: визначити напрями особистісно-професійного саморозвитку сучасного вихователя закладу дошкільної освіти у відповідності до вимог професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» та вимог Державного стандарту в галузі дошкільної освіти – її Базового компоненту.

Викладення основного матеріалу. Професійна діяльність – це одна із значущих сфер буття людини. Саме в ній відбувається самоактуалізація людини як індивіда, особистості, фахівця. За моделлю А. Маслоу, в ієрархії базових потреб людини на вищій сходинці знаходяться потреби у визнанні й у самоактуалізації. Потреба у визнанні включає як зростання особистісної самоповаги, значущості, так і пошану від інших, завоювання авторитету, визнання, престижу в професійному середовищі.

Реформування системи освіти в Україні забезпечує нові стандарти професійної компетентності педагога взагалі, а вихователя закладу дошкільної освіти – зокрема, що вже не обмежуються фаховою освітою, підвищенням кваліфікації один раз на п'ять років і досвідом професійної діяльності.

У ст. 59 «Професійний розвиток та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» Закону України «Про освіту», який набув чинності 28.09.2017 року, зазначається, що «професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання» [6, с. 39].

У Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти) у новій редакції, затвердженому Наказом МОН України № 33 від 12.01.2021 р., міститься розділ «Педагог як фахівець, який стимулює розвиток дитини», де визначені сучасні вимоги до особистісних і про-

фесійних якостей педагога, з поміж-яких, і сформованість гуманістичних цінностей, і особистісна зрілість, і широкий світогляд, і вміння будувати взаємини зі здобувачами освіти на засадах партнерства, і прагнення до створення освітнього середовища з урахуванням потреб дітей, і, безумовно, здатність до рефлексії та професійного теоретичного і практичного навчання на основі цілісної філософії розвитку особистості в період дитинства [1, с. 32–33].

За даними відділу гуманітарної політики Національного інституту стратегічних досліджень України, досвід країн ЄС свідчить про ефективність Концепції «Освіта впродовж життя», яка з 90-х років ХХ століття є основою освітньої політики країн Європи і реалізується відповідно до затвердженої Радою Європи Програми навчання протягом життя (Lifelong Learning Programme).

За цілями, що ставляться й реалізуються в системі неперервної освіти за кордоном, відповідно до зазначеної вище концепції можна виділити три форми освіти: формальну, неформальну, інформальну [2].

І саме неформальна освіта доступна для людей будь-якого віку, як ніяка інша, покликана забезпечити самовдосконалення і професійне зростання особистості, а інформальна – реалізувати її внутрішній і творчий потенціал.

Прагнучи до інтеграції з європейським співтовариством, наша держава реформує систему освіти, спрямовуючи освітню політику на розвиток особистих і професійних компетентностей педагогічних працівників, актуальних у сучасному світі.

Так, у професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти», затвердженому Наказом Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 р., з-поміж професійних компетентностей визначена ключова – «Професійний розвиток та самовдосконалення», що передбачає здатність педагога до саморефлексії та самооцінювання власної педагогічної діяльності, трактується як уміння планувати і реалізовувати індивідуальний професійний розвиток і самоосвіту. Отже, держава дає вихователю право вибору видів і форм самоосвіти, право самостійно визначати траєкторію власного професійного розвитку [7].

Професійне самовдосконалення фахівця відбувається у двох взаємопов'язаних формах: самовиховання та самоосвіти, що доповнюють одна одну та визначають напрям професійного зростання особистості. Самовиховання є активною, цілеспрямованою діяльністю особистості, метою якої є систематичне формування та розвиток у себе позитивних та усунення негативних якостей. Змістом самоосвіти є оновлення та вдосконалення професійних знань, умінь і навичок для досягнення найвищого рівня професійної компетентності [5].

Однак проблема полягає в тому, що у більшості вихователів відсутня мотивація до системного й постійного особистісно-професійного саморозвитку, що пов'язане з нестабільною суспільно-політичною та економічною ситуацією в країні.

Мотив – це спонукання людини до активності, пов'язане з намаганням задовольнити певні потреби. Внаслідок усвідомлення і переживання потреб у людини виникають певні спонукання до дій, унаслідок яких ці потреби задовольняються.

Система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини, називається мотивацією.

Саморозвиток – це усвідомлений та керований особистістю процес, у результаті якого відбувається удосконалення фізичного, розумового і морального потенціалу людини, розгортання її індивідуальності [8, с. 225].

Професійний саморозвиток – це свідомо діяльність людини, спрямована на повну самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері, яку визначає її професія; розвиток у себе особистісних, професійно важливих якостей, загальних (інтелект) і спеціальних (професійних) творчих здібностей. Професійний саморозвиток дослідники пов'язують із правильною постановкою і розв'язанням психологічних, педагогічних, організаційних і предметних завдань щодо себе й своєї професійної діяльності [там само, с. 225].

Професійний саморозвиток здійснюється за допомогою механізмів самопізнання, самоорганізації, самоосвіти, самооцінки, саморегуляції як прагнення до самоактуалізації на основі розвитку професійного мислення, реалізації творчого потенціалу, різноманітних форм дослідницької діяльності та способів інтенсифікації цього процесу [9, с. 218].

Мотивація педагога до здійснення професійного саморозвитку поділяється на зовнішню та внутрішню.

До зовнішніх мотивів професійного саморозвитку можуть належати:

- винагороди та премії за успіхи в освітній, викладацькій чи науковій діяльності;
- гранти на безкоштовні стажування у спеціалізованих закордонних установах чи закладах освіти для набуття досвіду, опанування фахом чи підвищення кваліфікації;
- стипендії від Президента України для студентів ЗВО;
- можливість працевлаштування на престижнішу роботу з вищою заробітною платою та перспективою підвищень;
- різноманітні подарунки за професійні заслуги чи перемоги у професійних конкурсах педагогічної майстерності: ноутбуки, інтерактивні дошки, мультимедійні проєктори, фахові журнали, медалі, грамоти тощо);
- участь у різноманітних, сприятливих для професійного саморозвитку, заходах: науково-практичних конференціях, вебінарах, майстер-класах, тренінгах професійного розвитку, що передбачають цілеспрямовану підготовку [10, с. 111].

До внутрішніх мотивів професійного саморозвитку сучасного педагога можуть належати:

- усвідомлення соціальної значущості професії педагога взагалі, а вихователя закладу дошкільної освіти – зокрема;
- потреби: у визнанні іншими особистісної та професійної компетентності, самоствердженні своєї особистості, демонстрації її цінності, значущості, прагнення до реалізації свого «Я»;

– змагання з іншими колегами з метою загартування психіки та перевірки рівня власної підготовки, вдосконалення комунікативних умінь;

– самовираженні своїх думок і переконань із метою розкриття власного «Я»;

– самореалізації своїх здібностей, можливостей, прагнень;

– самостійності щодо досягнення власних цілей, реалізації власних планів без допомоги та тотального контролю;

– потреба в енергійному ритмі життя, прагненні відстоювати свої інтереси (незважаючи на можливість виникнення конфлікту);

– бути у центрі уваги, проявити свої ораторські якості, підвищувати свій статус;

– професійні цінності;

– професійні ідеали;

– професійна відповідальність;

– професійні переконання [10, с. 112].

З огляду на вищезазначене, з метою мотивації вихователів до особистісно-професійного саморозвитку було б доцільним започаткування в нашій країні загальнонаціональної премії для педагогів закладів дошкільної освіти на кшталт престижної щорічної національної премії Global Teacher Prize Ukraine, одним із номінантів якої, у 2021 році, в номінації «Видатний вчитель хімії» став Сергій Джавахішвілі, викладач хімії Кременчуцького ліцею 4 «Кремійнь», завдяки постійному особистісно-професійному саморозвитку та використанню інноваційних технологій у роботі зі здобувачами освіти.

Із метою активізації професійної творчості необхідно впроваджувати дієві заходи щодо запобігання професійному вигоранню вихователів, створювати позитивний психологічний клімат у кожному педагогічному колективі.

Висновки. Отже, наразі важливо створити для вихователів такі умови, щоб кожен мав можливість будувати власний образ професійного «Я» і, аналізуючи суперечність між «Я – реальним» та «Я – професійним», програмувати та здійснювати особистісно-професійний саморозвиток.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти : державний стандарт дошкільної освіти в новій редакції, затверджений Наказом МОН України № 33 від 12.01.2021. С. 32–33. URL: <https://mon.gov.ua>
2. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика : аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/>
3. Кузікова С. Б. Феноменологія саморозвитку особистості: визначення поняття. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки.* 2013. Т. 2, вип. 10 (91). С. 171–176.
4. Передерій Л. О., Крамаренко С. Г. Професійний саморозвиток вихователя дошкільного закладу як необхідний складник його професійної компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2020. № 73, т. 1. С. 82–85.
5. Приходько Т. П. Мотивація професійного самовдосконалення викладача економічного напрямку як складова його готовності до педагогічної діяльності у вищій школі. *Ефективна економіка.* 2012. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_3_38
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України.* 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 39.
7. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти», затверджений Наказом Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовт. 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua>

8. Уйсімбаєва Н. В. Особистісне самовдосконалення як форма усвідомленого саморозвитку майбутнього вчителя. *Наукові записки. Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Педагогічні науки.* 2014. Вип. 132. С. 222–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_132_59
9. Фрицюк В. А. Психолого-педагогічне поняття «професійний саморозвиток майбутнього педагога». *Наукові записки. Педагогічні науки.* Бердянськ : БДПУ, 2016. Вип. 2. С. 218–222. URL: hfrjdcmrif@ukr.net
10. Фрицюк В. А. Формування мотивації професійного саморозвитку майбутніх педагогів у творчому освітньому середовищі ВНЗ. *Вісник Вінницького політехнічного інституту.* 2016. № 6. С. 107–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvpi_2016_6_20
11. Шапаренко Х. А., Пехарєва С. В., Ярославцева М. І., Коробова Т. В. Особистісно-професійне вдосконалення майбутнього фахівця з дошкільної освіти в процесі педагогічної практики : методичні настанови / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія». Харків, 2019. 91 с.

References

1. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education]: derzhavnyi standart doshkilnoi osvity v novii redaktsii, zatverdzhnyi Nakazom MON Ukrainy № 33 vid 12.01.2021. S. 32–33.* Retrieved from <https://mon.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Karpenko, M. *Osvita protyahom zhyttia: svitovyi dosvid i ukrainska praktyka [Lifelong learning: world experience and Ukrainian practice]: analitychna zapyska.* Retrieved from <http://old2.niss.gov.ua/articles/252/> [in Ukrainian].
3. Kuzikova, S. B. (2013). Fenomenolohiia samorozvytku osobystosti: vyznachennia poniattia [Phenomenology of personal self-development: definition]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnogo universytetu imeni VO Sukhomlynskoho. Psykholohichni nauky [Scientific Bulletin of the Nikolaev State University named after VO Sukhomlynsky. Psychological sciences]*, 2, 10 (91), 171–176 [in Ukrainian].
4. Perederii, L. O., & Kramarenko, S. H. (2020). Profesiinyi samorozvytok vykhovatelya doshkilnoho zakladu yak neobkhidnyi skladnyk yoho profesiinoi kompetentnosti [Professional self-development of a preschool teacher as a necessary component of his professional competence]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh [Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools]*, 73, 1, 82–85 [in Ukrainian].
5. Prykhodko, T. P. (2012). Motyvatsiia profesiinoho samovdoskonalennia vykladacha ekonomichnoho napriamu yak skladova yoho hotovnosti do pedahohichnoi diialnosti u vyshchii shkoli [Motivation of professional self-improvement of a teacher of economic direction as a component of his readiness for pedagogical activity in higher school]. *Efektivna ekonomika [Efficient economy]*, 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_3_38 [in Ukrainian].
6. Pro osvitu [About education] (2017): Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII. *Holos Ukrainy [Voice of Ukraine]*, 178–179, 39 [in Ukrainian].
7. *Profesiinyi standart «Vykhovatel zakladu doshkilnoi osvity» [Professional standard «Educator of preschool education»], zatverdzhnyi Nakazom Ministerstva ekonomiky Ukrainy № 755-21 vid 19 zhovt. 2021 r.* Retrieved from <https://mon.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Uisimbaeva, N. V. (2014). Osobystisne samorozvytku maibutnoho vchytelia [Personal self-improvement as a form of conscious self-development of the future teacher]. *Naukovi zapysky. Kirovohradskiy derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Volodymyra Vynnychenka. Pedahohichni nauky [Proceedings. Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Pedagogical sciences]*, 132, 222–226. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_132_59 [in Ukrainian].
9. Frytsiuk, V. A. (2016). Psykholoho-pedahohichne poniattia “profesiinyi samorozvytok maibutnoho pedahoha” [Psychological and pedagogical concept of «professional self-development of the future teacher»]. *Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky [Scientific records. Pedagogical sciences]*, 2, 218–222. Retrieved from hfrjdcmrif@ukr.net [in Ukrainian].
10. Frytsiuk, V. A. (2016). Formuvannia motyvatsii profesiinoho samorozvytku maibutnih pedahohiv u tvorchomu osvitnomu seredovyshchi VNZ [Formation of motivation of professional self-development of future teachers in the creative educational environment of the university]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu [Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute]*, 6, 107–114. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvpi_2016_6_20 [in Ukrainian].
11. Shaparenko, Kh. A., Piekharieva, S. V., Yaroslavtseva, M. I., & Korobova, T. V. (2019). *Osobystisno-profesiine vdoskonalennia maibutnoho fakhivtsia z doshkilnoi osvity v protsesi pedahohichnoi praktyki [Personal and professional improvement of the future specialist in preschool education in the process of pedagogical practice]: metodychni nastanovy.* Kharkiv [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 04.01.2022